

BALALAR FOLKLOR OYIN QOSIQLARI ARQALI OLARDA ÓZ ARA MÚNÁSEBET HÁM DOSLIQ SEZIMIN QÁLIPLESTIRIW

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17400673>

Kdirbaeva Guljahan

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı, Pedagogika-psixologiya hám dóretiwshilik tálim fakultetiniń muzika tálim baǵdarı 2A kurs studentı

ANNOTACIYA: *Bul maqalada balalar folklorında áhmiyetli orın iyeleytuǵın oyın qosıqlarınıń balalar tárbiyasındaǵı tárbiyalıq áhmiyeti haqqında sóz etiledi. Atap aytqanda, balalardıń ishki sana - sezimlerin rawajlandırıw, olarda jámáátshilik, doslıq hám awızbirshilik sezimin qalıplestiriwde oyın qosıqlarınıń ornı tallaw etiledi. Sonday - aq, qosıq hám oyın háreketleri arqalı milliy mádeniy qádiriyatlardıń áwladtan - áwladqa ótiwi, dóretiwshilik pikirlewdi hám óz ara múnásebet mádeniyatın tárbiyalaw haqqında pikir júritiledi.*

TAYANISH SÓZLER: *balalar folklorı, oyın qosıqları, óz ara únásebet, jámáátshilik, doslıq, tárbiya, mádeniy miyras.*

KIRISIW

Balalar folklorı xalıq dóretiwshilik miyrasınıń tárbiyalıq jaqtan eń tásirli hám turmıslıq tarawlarınan biri bolıp esaplanadı. Ol balanıń jaslıqtan baslap óspirimlikke dáwirge shekemgi ruwxıy rawajlanıw procesinde áhmiyetli rol oynaydı. Ásirese, oyın qosıqları balalar turmısında ayırıqsha orın iyelep, olardıń dene iskerligi hám mádeniyatı, sezim - tuyǵıları hám dúnyaǵa kóz qarasın qalıplestiriwde sheksiz áhmiyetke iye.

Oyın qosıqları tek ǵana kónil kóteriw quralı emes, al balalarda jámáátte ózin tutıw, dosları menen óz ara múnásebette bolıwı birgelikte, awızbirshilikte háreket etiw, bir - birine járdem beriw, mehir - aqıbetli bolıw sıyaqlı pazıyletlerdi sińdiredi. Sonday - aq, bul qosıqlar milliy úrp - ádet hám

dástúrler menen tıǵız baylanısqa halda keleshek áwladtıń ruwxıy miyrasqa sadıqlıǵın támiyinleydi.

Hár bir xalıqtıń balalar oyın qosıqları onıń turmıs tárizi, tábiyatqa qatnası, jámiyetlik qatnasıqları hám milliy ruwxın sáwlelendiredi. Mısalı, jámáátlik túrde atqarılatuǵın oyın qosıqları arqalı balalar tek ǵana muzıkalıq ırǵaqa úylesimli háreket etip qoymastan, al ulıwma qoyılǵan maqsetke birgelikte umtılıwdı da úyrenedi. Bul bolsa keyin ala olardıń jámiydettegi xızmetinde jámáát bolıp awızbirshilik penen islewge, doslıq hám birge islesiwge tayarlıǵın bekkemleydi.

Búgingi globalasıw dáwirde balalardıń ruwxıy dúnyasın bayıtıw, olarda milliy qádiriyatlarga húrmet hám ulıwma insanıyлық pazıyletlerdi úylesimli

túrde tárbiyalaw áhmiyetli wazıypa sıpatında aktual bolıp esaplanadı. Usınday kózqarastağı pikirlerden kelip shıǵıp, balalar folklori, atap aytqanda oyın qosıqları arqalı jámáátshilik hám doslıq sezimin qalıplestiriw máselesin ilimiy jaqtan izertlew úlken áhmiyetke iye.

Balalar folklorında oyın qosıqlarınıń ornı hám áhmiyeti

Balalar folklorı xalıq awızeki dóretiwshiliginiń ózine tán hám gárezsiz baǵdarı bolıp esaplanadı. Ol balalardıń jas ózgesheliklerine, qızıǵıwshılıqlarına hám dúnyaǵa kózqarasına sáykes túrde qalıplesken. Folklordıń bul túri tek ǵana balalardıń kewlin kóteriwe, waqıtların mazmunlı ótkeriwe xızmet etip qoymastan, al olardıń ruwxıy ádep - ikramlılıq tárbiyasında da áhmiyetli orın iyeleydi.

Oyın qosıqları balalar folklorında eń keń tarqalǵan janrlardan biri bolıp esaplanadı. Olar kóbinese dóńgelek formasında yamasa hár qıylı háreketli oyınlar menen birgelikte atqarıladı. Qosıq hám oyın háreketiniń birgelikte ámelge asırılıwı balalardıń ritm sezimin, háreketlerdiń úylesimliliǵın hám olardıń estetikalıq talǵamın rawajlandıradı. Sonıń menen birge, bul process balalardı jámiyet ishinde ózin durıs tutıwǵa, ulıwma qaǵıyda hám normalarǵa ámel qılıwǵa úyretedi.

Jámiyetshilik hám doslıq sezimin qalıplestiriwde oyın qosıqlarınıń roli

Oyın qosıqları tábiyatı boyınsha jámáátlik xarakterge iye. Hesh bir bala jalǵız oyın qosıǵın tolıq atqara almaydı,

sebebi ondaǵı mazmun hám háreketler bir neshe qatnasıwshınıń birgeliktegi háreketin talap etedi. Usı jaqtan, qosıqlar balalarda jámáátshilik hám doslıq múnásebetlerin qalıplestiriwdiń tábiyiy mektebi bolıp esaplanadı.

Jámiyetshilik tómendegishe kórinedi:

- Birgelikte qosıq aytıw - hár bir qatnasıwshı óziniń dawısın jámáát penen birlestiriwe háreket etedi. Bul olardı awızbirshilikke hám doslıq múnásebetli maqsetke baǵdarlaydı.

- Qaǵıydalarga óz waqtında ámel etiw - oyın barısında belgilengen qaǵıydalardı buzıw, gezekti saqlaw, qosıqtıń ritmi boyınsha háreket etiw balalarda tártipli bolıw hám juwapkershilik sezimin oyatadı.

- Óz ara járdem hám qollap – quwatlaw, qıynalǵan qatnasıwshıǵa doslıq múnásebette bolıp, onıń oyınnan shetlep qalmawına járdem beriwi jámáátlik qatnasıqlardı bekkemleydi.

Doslıq sezimi bolsa oyın barısında óz ara quwanış, bir - birin qollap - quwatlaw, oyınnan zawıq alıw arqalı tereńlesedi. Bunday processler balalardı keyingi jámiyetlik turmısında áhmiyetli bolıp olarda unamlı pazıyletletdiń qalıplesiwine tiykar saladı.

Milliy qádiriyatlardı áwladtan-áwladqa jetkeriwde oyın qosıqları

Oyın qosıqları tek ǵana jámiyetlik qatnasıqlardı qalıplestiriwshi qural emes, al milliy qádiriyatlardıń da tasıwshısı bolıp esaplanadı. Xalqımızdıń kóplegen oyın zawıq qosıqları xalıqtıń turmıs tárizi, miynet processleri, máwsimlik

máresimleri hám úrp - ádetler menen baylanıslı. Mısalı, báhár máwsiminde aytılatuǵın oyın qosıqları tábiyattıń oyanıwı, jerge islew beriw jumısları hám jańa ómirdiń baslanıwın sáwlelendiredi.

Sonıń menen birge, oyın qosıqlarında miyrim - shápáát, miynetsúyiwshilik, ádep - ikramlılıq hám óz ara tatıwlıq ideyaları da tiykarǵı orın ieleydi. Balalar bul ideyalardı qosıq arqalı qabıl etedi hám olardı turmıs tárizine sińdiredi. Demek, oyın qosıqları milliy miyrastı asırıp - abaylaw hám onı jańa áwladqa jetkeriwshi áhmiyetli quralı bolıp esaplanadı.

Oyın qosıqlarınıń pedagogikalıq hám tárbıyalıq áhmiyeti

Zamanagóy pedagogikalıq teoriyada oyın iskerligi balalardıń rawajlanıwında tiykarǵı qural sıpatında qaraladı. Sebebi oyın barısında bala tek ǵana kewil kóteriw shınıǵıwı menen shuǵıllanıp qoymastan, al úyrenedi, qarım - qatnas jasaydı, pikirleydi hám dóretdi.

Oyın qosıqları arqalı pedagogikalıq maqsetler tómendegishe ámelge asırıladı:

- Insanıylıq tárbıyası - qosıqlarda sáwlelengen miyrim - shápáát hám awızbirshilik ideyaları qosıqlar arqalı balalardıń sanasına sińedi.
- Estetikalıq tárbıya - muzıka, qosıq hám oyın háreketleri úylesimi balalardıń kórkem talǵamın rawajlandıradı.
- Dene tárbıyası - qosıq penen úylesken háreketler balalardıń háreketshiligi hám salamat rawajlanıwına xızmet etedi.
- Aqlıy rawajlanıw - qosıq sózlerin hám oyın qaǵıydaların yadlaw balalardıń

esinde saqlaw qábiletiniń, dıqqatınıń hám pikirlew uqıbınıń kúsheyiwine alıp keledi.

Sol sebepli, oyın qosıqların mektepke shekemgi bilimlendiriw orınları, baslawısh klasslar hám túrli mádeniy - aǵartıwshılıq is - ilajlarda qollanıw úlken tárbıyalıq iye bolıp kútilgen nátiyjelerdi beredi.

Tariyxiy-salıstırmalı analiz

Dúnya xalıqları folklorında balalar oyın qosıqları ulıwmalıq ózgesheliklerge iye bolsa da, hár bir xalıqtıń milliy mentaliteti, turmıs tárizi hám tariyxiy jaǵdayı olarǵa ózine tán mazmun beredi. Mısalı:

- Rus xalıq folklorında "xorovod" qosıqları tiykarınan tábiyat hám máwsimlik úrp - ádetler menen baylanıslı bolıp, balalardı birlikke shaqıradı.

- Qazaq hám qaraqalpaq xalıqlarında sharwashılıq turmısı menen baylanıslı qosıqlar keń tarqalǵan, olar arqalı miynetke súyispenshilik hám qorshaǵan ortalıq tábiyatqa degen ekologiyalıq mádeniyatı tárbıyalanadı.

- Ózbek xalqında bolsa miyrim - shápáát, miynet hám doslıq temaları kúshlirek kórinedi.

Bul jaǵday balalar oyın qosıqları adamzat mádeniy miyrasınıń ulıwma qunın sáwlelendiriw menen birge, hár bir xalıqtıń milliy ózgesheliklerin saqlap qalıwǵa xızmet etetuǵının kórsetedi.

JUWMAQ

Balalar folklorındaǵı oyın qosıqları xalıq ruwxıy miyrasınıń ajıralmas bólegi sıpatında áwladtan áwladqa ótip kiyatırǵan bahalı tárbıya quralı bolıp

esaplanadı. Olardıń tiykarǵı wazıypası balalardıń kewlin kóteriw hám waqtın mazmunlı ótkeriwden ibarat emes, al olardı ruwxıy ádep - ikramlılıq jaqtan tárbiyalaw, jámaátshilik hám óz ara doslıq múnásebetler sezimin qalıplestiriwden ibarat.

Oyın qosıqları arqalı balalar:

- jámiyette ózin durıs tutıwdı,
- bir - birine húrmet hám járdem kórsetiwdi,
- birgelikti hám doslıqtı qádirlewdi,
- milliy qádiriyatlarǵa sadıq bolıwdı úyrenedi.

Bul proceste qosıq hám oyın úylesimliligi balalarda ritm sezimi, háreket muwapıqlıǵı, estetikalıq talǵam hám dóretiwshilik qábiletlerin rawajlandıradı. Solay etip, oyın qosıqları pedagogikalıq hám psixologiyalıq jaqtan balalardıń jeke basınıń qalıplesiwinde áhmiyetli faktor bolıp esaplanadı.

Búgingi kúnde milliy mádeniy miyrastı asırıp - abaylaw hám jas áwlad sana - sezimine síndiriw aktual bolıp

esaplanadı. Sonlıqtan, balalar folklorı, ásirese oyın qosıqların tálim - tárbiya procesinde keńnen qollanıw tómendegi nátiyjelerdi beredi:

- Balalarda milliy ruwx hám milliy ózlik sezimin bekkemleydi.

- Jámiyette birgelikte islew hám qarım - qatnas jasaw kónlikpesin rawajlandıradı.

- Jas áwladta doslıq, awızbirshilik hám mehir - muhabbet sıyaqlı insanıy pazıyletlerdi tárbiyalaydı.

Pedagogikalıq proceste oqıw - tárbiya jumıslarınıń nátiyjeliligin arttıradı.

Usı kózqarastan, oyın qosıqların mektepke shekemgi tálim mákemeleri hám baslawısh klasslardaǵı oqıw procesine ılayıqlastırıp engiziw, olardan túrli mádeniy - aǵartıwshılıq is - ilajlarda paydalanıw maqsetke muwapıq boladı. Bul arqalı milliy miyrastıń saqlanıwı támiyinlenedi hám jas áwladtıń ruwxıy ádep - ikramlılıq pazıyletleriniń rawajlanıwına bekkem tiykar jaratıladı.

PAYDALANILǴAN ÁDEBIYATLAR:

1. “Qaraqalpaq folklorı” 88-100- tomlar Nókis-2015
2. “Qaraqalpaq folklorı” 77-87 tomlar Nókis- 2014
3. Mamasoli Jumaboyev “Bolalar adabiyoti va folklorı” Toshkent-2006